

ЧУҚУР ТАРКИБИЙ ЎЗГАРИШЛАР ВА МОДЕРНИЗАЦИЯ ОРҚАЛИ ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ ЖАДАЛ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ

Салимов Бахтиёр Таджиевич, и.ф.д., проф.,
Юсупов Муҳиддин Соатович,
катта илмий ходим-изланувчи, ТДИУ

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы модернизации, проведения глубоких структурных преобразований и ускоренного развития сельского хозяйства в рамках реализации стратегии действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан на период 2017-2021 годы.

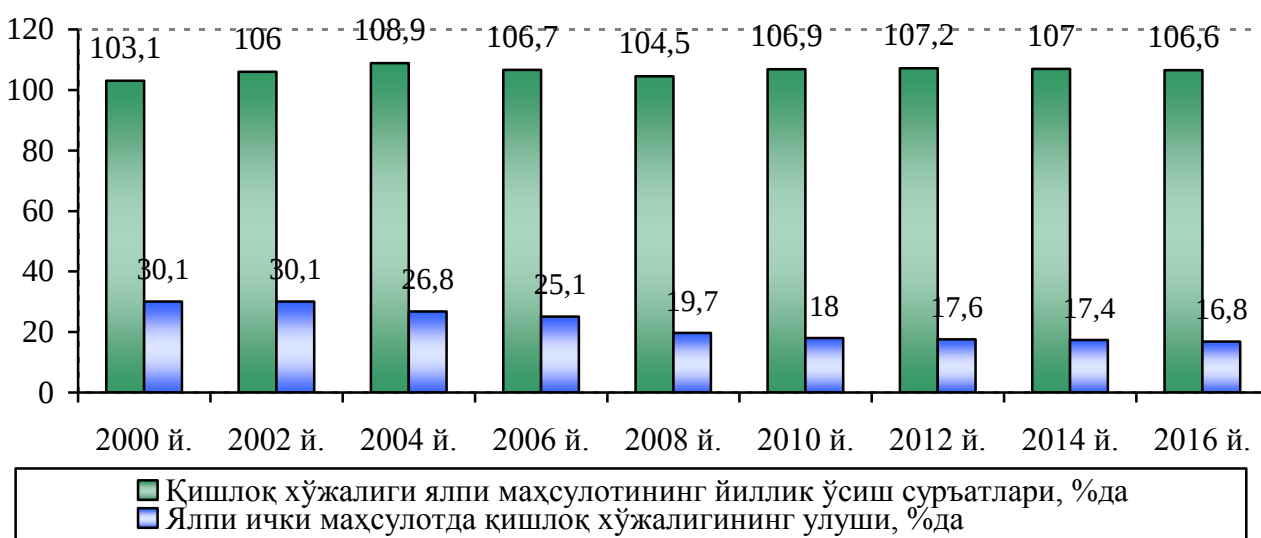
Abstract: The article deals with the issues of modernization, carrying out deep structural transformations and accelerated development of agriculture within the framework of the implementation of the strategy for the five priority development directions of the Republic of Uzbekistan for the period 2017-2021.

Калит сўзлар: модернизация, чуқур таркибий ўзгаришлар, ҳаракат стратегияси, устувор йўналишлар, кўп тармоқли фермер хўжаликлари, уруғчилик-селекция, наслчилик, илғор агротехнологиялар, сугориш усуллари.

Қишлоқ хўжалиги аҳолининг озиқ-овқат маҳсулотларига, қайта ишлаш саноатини эса хомашёга бўлган талабини қондириш билан бирга, республикаимиз экспорт салоҳиятини мустаҳкамлашнинг истиқболли манбаларидан бири саналади. Истиқболли ривожланиш стратегиясида “қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш ва озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш масалалари, ҳеч шубҳасиз, биз учун энг муҳим вазифалардан бири бўлиб қолади. Энг аввало, агросаноат комплекси ва унинг локомотиви, яъни ҳаракатга келтирувчи кучи бўлган кўп тармоқли фермер хўжаликларини изчил ривожлантиришга катта эътибор қаратилади [1, 6 б.].

Мустақиллик йилларида қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш бўйича муҳим ишлар амалга оширилди. Ишлаб чиқаришга илғор техника ва технологияларни жорий этиш ишлари йилдан-йилга жадаллашиб, чекланган ер ва сув ресурсларидан фойдаланиш самарадорлиги юксалиб борди. Амалга оширилган туб иқтисодий ислохотлар ва таркибий ўзгаришлар натижасида ўтган 2000-2015 йиллар оралиғида қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулотининг ўртача йиллик ўсиш суръатлари ошиб бориш динамикасига эга бўлди. Хусусан, бу кўрсаткич ўтган йилларга нисбатан ҳисоблаганда 2000-2016 йилларда ўртача 6 %дан юқори бўлди ва 2016 йилда 6,8 %га тенг бўлди. Кейинги йилларда мамлакат ялпи ички маҳсулотида қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулоти салмоғининг камайиб бориш тенденцияси кузатилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотларига кўра 2000 йилда ялпи ички маҳсулот таркибида қишлоқ хўжалигининг салмоғи 30,1 % га тенг бўлган бўлса, 2016 йилда бу кўрсаткич 16,8 % гача пасайган (1-расм). Бу ҳолат мамлакатимизда саноатнинг индустриал тармоқлари ҳамда хизматлар соҳасини жадал ривожлантириш

борасида амалга оширилаётган чуқур таркибий ўзгаришлар натижалари билан изоҳланади.

1-расм. Республикада қишлоқ хўжалиги ривожланишининг асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари, (% да)

Эришилаётган ижобий ютуқлар билан бир қаторда, тармоқда ўз ечимини кутаётган муаммолар ҳам мавжуд. Мамлакатимиз Президенти Ш.М.Мирзиёев мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маърузасида бу борадаги қуйидаги муаммоларга эътиборини қаратди [2, 20 б.]:

- фермер хўжаликлари ер майдонларини оптималлаштириш ва фермерликка муносиб номзодлар танлаш билан боғлиқ камчиликлар;
- айрим фермер хўжаликларида етарлича айланма маблағлар, зарур техника ва бошқа моддий-техник ресурслари мавжуд эмаслиги қишлоқ хўжалиги экинлари ҳосилдорлигига, шартнома мажбуриятлари бажарилишига ва фермер хўжаликларининг рентабеллигига салбий таъсир кўрсатаётгани;
- айрим жойларда ишлаб чиқаришни ташкил этишдаги масъулиятсизлик пахта ва ғалла ҳосилига таъсир кўрсатаётгани.

Улардан келиб чиқиб, Президентимиз томонидан 2017 йилда қуйидаги стратегик муҳим вазифаларни амалга ошириш вазифаси белгиланди:

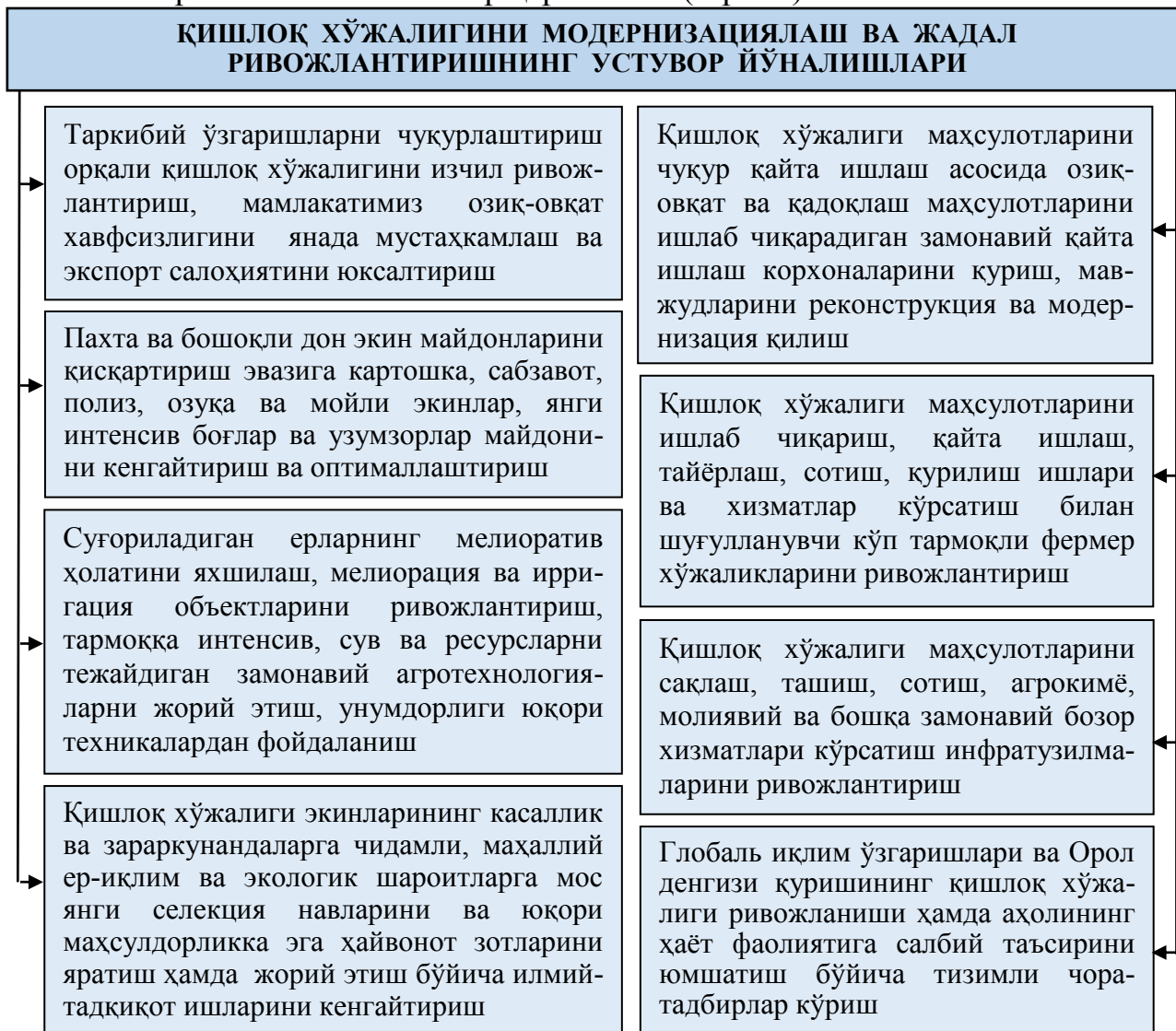
биринчидан, экин майдонлари таркибини оптималлаштириш, илғор агротехнологияларни жорий этиш эвазига ҳосилдорликни ошириш, мева-сабзавотлар ва узум етиштиришни кўпайтириш;

иккинчидан, кейинги 10 йил мобайнида кузатилган минерал ўғитлар, ёқилғи-мойлаш материаллари ва уруғлик нархлари ўсиши билан пахта хомашёси ва ғалланинг харид нархлари ўсиши ўртасидаги кескин фарқни эътиборга олган ҳолда фермер хўжаликларининг молиявий-иқтисодий аҳволини мустаҳкамлаш.

Учинчидан, ўтган йилларда Молия вазирлиги ва унинг ҳузуридаги Жамғарма томонидан шакллантирилган, давлат эҳтиёжлари учун қишлоқ

хўжалиги маҳсулотлари етиштириш агротехника тадбирларини молиялаштиришда ижобий натижа бермаётган тизимга барҳам бериш [2, 21 б.].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли фармони билан тасдиқданган “**2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси**”да қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш ва жадал ривожлантириш бўйича айнан шу вазифаларнинг ечимини топиш ва амалга оширишга асосий эътибор қаратилган (2-расм).

2-расм. Ҳаракатлар стратегиясида белгиланган қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш ва жадал ривожлантиришнинг устувор йўналишлари

Қишлоқ хўжалигида таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш орқали ишлаб чиқаришни изчил ривожлантириш, мамлакатимиз озиқ-овқат хавфсизлигини янада мустаҳкамлаш, аграр секторнинг экспорт салоҳиятини сезиларли даражада ошириш истикболда амалга оширилиши кўзда тутилган энг муҳим вазифалардан саналади.

Биринчи навбатда 2016-2020 йиллар оралиғида пахта хомашёси етиштириладиган майдонларни 170,5 минг ва суғориладиган ғалла майдонларини 50,0 минг гектарга қисқартириш ҳисобига картошка майдонини 36,0 минг, сабзавотлар майдонини 91,0 минг, интенсив боғлар майдонини 18,0

минг, озука экинларини 50,3 минг, мойли экинларни 14,0 минг ва узумзорларни 11,2 минг гектарга кенгайтириш билан боғлиқ экин майдонларини янада оптималлаштириш ишлари амалга оширилади. Шу билан бир қаторда экинларга ишлов беришнинг илғор агротехнологияларини, юқори унумдорликка эга техника ва машиналарни ҳамда суғоришнинг замонавий усулларни қўллаш натижасида экинлар ҳосилдорлигини бошоқли донларда 54,9 дан 66,4 ц/га (+ 11,5), картошкада 218,9 дан 230,5 ц/га (+ 11,6), сабзавотларда 277,1 дан 294,0 ц/га (+ 16,9), меваларда 123,9 дан 140,4 ц/га (+ 16,5), токзорларда 126,7 дан 137,1 ц/га (+ 10,4) ошириш кўзда тутилмоқда (1-жадвал).

1-жадвал

Республикада 2016-2020 йилларда қишлоқ хўжалиги экин майдонларини кенгайтириш ва маҳсулот ишлаб чиқаришни қўпайтириш прогноз кўрсаткичлари

Қишлоқ хўжалиги экинлари	2015 й. (амал- да)	2016 йил	2017 йил	2018 йил	2019 йил	2020 йил	2020 й. 2015 й.га нисб. ўзгариш	
							+, –	%да
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Майдони, минг гектар								
Пахта	1 285,5	1 255,0	1 221,0	1 187,0	1 151,0	1 115,0	– 170,5	86,7
Бошоқли дон	1 329,5	1 329,5	1 319,5	1 304,5	1 289,5	1 279,5	– 50,0	96,2
Картошка	80,3	85,3	92,5	100,5	108,8	116,3	+ 36,0	144,8
Сабзавотлар	192,0	204,6	222,7	243,0	264,0	283,0	+ 91,0	147,4
Мевазор боғлар	261,9	264,4	268,0	272,0	276,1	279,9	+ 18,0	106,9
Озука экинлари	309,1	316,1	326,1	337,3	348,9	359,4	+ 50,3	116,3
Мойли экинлар	14,3	16,2	19,0	22,1	25,4	28,3	+ 14,0	197,9
Токзорлар	144,0	145,5	147,8	150,3	152,9	155,2	+ 11,2	107,8
Ҳосилдорлик, ц/га								
Пахта	26,1	26,2	26,3	26,5	26,7	26,9	+ 0,8	103,1
Бошоқли дон	54,9	60,9	62,5	63,6	65,1	66,4	+ 11,5	120,9
Картошка	218,9	224,3	226,0	227,5	229,0	230,5	+ 11,6	105,3
Сабзавотлар	277,1	286,1	288,5	290,0	292,0	294,0	+ 16,9	106,1
Мевазор боғлар	123,9	126,4	129,4	132,9	136,6	140,4	+ 16,5	113,3
Озука экинлари	225,0	228,0	231,0	234,0	237,0	240,0	+ 15,0	106,7
Мойли экинлар	17,0	18,0	19,0	20,0	21,0	22,0	+ 5,0	129,4
Токзорлар	126,7	127,9	129,9	132,1	134,6	137,1	+ 10,4	108,2
Маҳсулот ишлаб чиқарш, минг тонна								
Пахта хомашёси	3 350	3 287	3 217	3 147	3 074	3 000	– 350,0	89,5
Бошоқли дон	7 305	8 100	8 250	8 300	8 400	8 500	+ 1 195,0	116,3
Картошка*	2 670	2 833	3 010	3 206	3 411	3 601	+ 931,0	134,9
Сабзавотлар*	9 923	10 458	11 031	11 651	12 314	12 925	+ 3 002,2	130,2
Мевалар	2 731	2 874	2 982	3 109	3 244	3 380	+ 648,6	123,8
Озука экинлари*	18 725	18 976	19 303	19 662	20 039	20 396	+ 1 670,6	108,9
Мойли экинлар*	98	110	125	132	145	160	+ 62,0	163,3
Узум	1 556	1 601	1 651	1 707	1 769	1 830	+ 273,9	117,6

* қайта экиш ва лалми ерларни ҳисобга олган ҳолда.

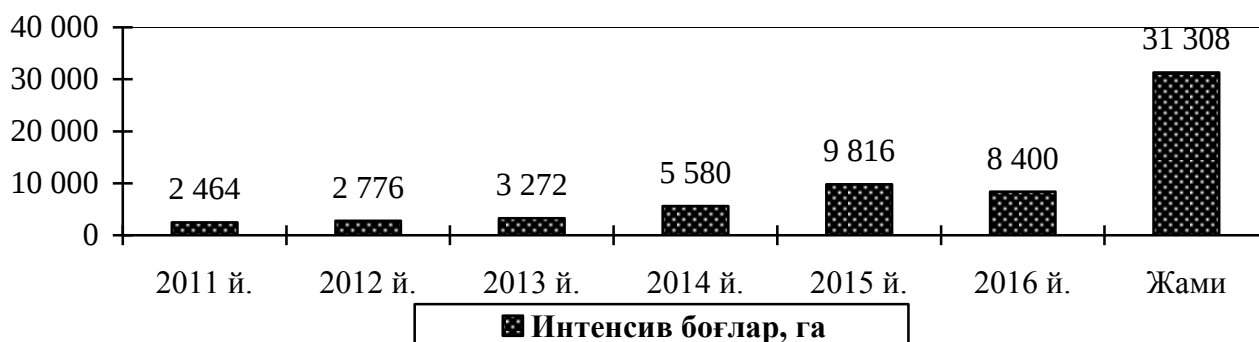
Манба: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 29 декабрдаги ПҚ-2460-сонли “2016-2020 йилларда қишлоқ хўжалигини янада ислоҳ қилиш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори асосида тузилган.

Экин майдонлари таркибини оптималлаштириш ва ҳосилдорликни ошириш бўйича амалга ошириладиган чора-тадбирлар натижасида 2016-2020 йиллар давомида бошоқли дон етиштириш ҳажми 1 195,0 минг, картошка 931,0 минг, сабзавотлар 3 002,2 минг, мевалар 648,6 минг ва узум 273,9 минг тоннага кўпаяди.

Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида биргина 2017 йилнинг ўзида пахта экин майдонларини 49 минг гектарга ва ғалла майдонларини 10 минг гектарга қисқартириш ҳисобига қисқартирилган экин майдонларининг 8,1 минг гектарига картошка, 27,2 минг гектарига сабзавот, 5,9 минг гектарига интенсив боғ, 2,9 минг гектарига тоқзор, - 10,9 минг гектарига озуқа экинлари ва 4 минг гектарига мойли экинларни жойлаштириш кўзда тутилган. Бу тадбирлар натижасида паст рентабелли экин майдонларида пахта ва ғалла етиштиришдан кўриладиган зарарни 80 млрд. сўмга қисқартириш, қўшимча 1 млн. тоннага яқин мева-сабзавот маҳсулотларини ишлаб чиқариш, ҳудудларда 48,5 мингдан ортиқ янги иш ўринларини ташкил қилиш натижасида ушбу экин майдонларида банд бўлган аҳоли сонини 75,6 мингга етказиш, мева-сабзавот маҳсулотлари экспорти ҳажмини 2 баробар ошириш имкони яратилади.

Замонавий агротехнологиялар асосида юқори ҳосилдор, эртапишар ҳамда ширин таъмга эга пакана ва ярим пакана дарахтларни экиш орқали интенсив боғ ва узумчиликни ривожлантириш, дунё бозорларида харидоргир экспортбоп мева-сабзавот маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмларини ошириш энг муҳим вазифалардан ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига кўра 2011-2016 йиллар давомида боғдорчиликда янги агротехнологиялар асосида 31 308 гектар юқори ҳосил берадиган пакана ва ярим пакана интенсив мевали боғлар яратилган (2-расм).

3-расм. Республикада 2011-2016 йилларда пакана ва ярим пакана интенсив мевали боғлар барпо этиш кўрсаткичлари

Ҳаракатлар стратегияси бўйича бу йўналишда фермер хўжаликлари маблағлари, тижорат банклари кредитлари ҳисобига жами 532 346,0 млн. сўм маблағ сарфлаш эвазига қуйидаги тадбирларни амалга ошириш белгиланган:

- 13000 гектар янги интенсив боғ ва 7300 минг гектар тоқзорлар ташкил қилиш, 15400 гектар боғ ва 9000 гектар тоқзорларни реконструкция қилиш;
- мевали боғлар ҳосилдорлигини камида 3-4 мартага ошириш;

- мавжуд паст рентабелли боғ ва токзорларни босқичма-босқич, йилига 10 фоиздан ёки 26400 минг боғ ва 14100 минг токзорларни интенсив усулга ўтказиш эвазига 2020 йилга бориб уларнинг салмоғини 30 фоизга ошириш;

- янги ташкил этилаётган ва мавжуд интенсив боғ ва токзорларга йилига 5,7 минг гектардан томчилатиб суғориш тизимини жорий қилиш;

- республика шароитига мос пакана ва ярим пакана дарахт кўчатлари ва пайвантаклари етиштириш ҳажмини камида 7000 мингтага ошириш;

- дунё бозорларида талаб юқори бўлган экспортбоп интенсив боғ мевалари кўчатлари навларини синаш ва уларни республикада экишга тавсия этиладиган қишлоқ хўжалиги экинлари Давлат реестрига киритиш ва бошқалар.

Қишлоқ хўжалиги экинлари ҳосилдорлигини оширишда уруғчилик-селекция ва нав танлашнинг аҳамияти катта. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига қараганда мустақиллик йилларида мамлакатимиз олимлари томонидан мевали, резавор мевали, ёнғоқсимон, субтропик, цитрус ўсимликлар ҳамда узумнинг янги навларини яратиш, маҳаллий ва интродукция қилинган навларни ўрганиш, парваришlash технологияларини ишлаб чиқиш ва ишлаб чиқаришга жорий қилиш бўйича кенг миқёсда тадқиқотлар олиб борилди. Натижада Марказий Осиёда биринчи бўлиб селекцион йўл билан уруғли, данакли, резавор, ёнғоқ мевали экинлар селекцияси йўлга қўйилиб, янги навлар яратишга асос солинди. Кўп йиллик илмий тадқиқотлар туфайли 170 дан ортиқ мева-узум навлари яратилиб, уларнинг саксонга яқини Давлат реестрига киритилди [3, 1 б.]. Ҳозирги кунда мева, сабзавот, картошка ва полиз навларининг 709 тури Давлат реестрига киритилган бўлиб, уларнинг 189 тасини маҳаллий навлар ва 520 тасини чет эл навлари ташкил этади (2-жадвал).

2-жадвал

Ўзбекистон Республикаси Давлат реестрига киритилган мева, сабзавот, полиз ва картошка навлари

Кўрсаткич	Жами	шу жумладан:	
		маҳаллий навлар	чет эл навлари
Экин навлари тури	709	189	520

Манба: Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги

Ҳаракатлар стратегияси бўйича 2017-2021 йилларда бу йўналишда:

- республика тупроқ-иқлим шароитига мос, қурғоқчиликка, шўрликка, иссиқликка ва касалликларга чидамли қишлоқ хўжалиги экинлари навлари ва ҳайвонот турларини яратиш бўйича илмий-тадқиқот ишларини кенгайтириш;

- геннокаут биотехнологиялари асосида истеъмолчилар соғлиғига салбий таъсирчанлигини исботлаган ҳолда, ҳар хил тупроқ-иқлим зоналарига мос эртапишар ва юқори ҳосилли қишлоқ хўжалиги экин навларини яратиш вазифалари белгиланган.

Чорвачилик тармоғини модернизациялаш ва жадал ривожлантириш бутун аграр тармоқни ривожлантириш стратегиясининг муҳим қисмидир. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 29 декабрдаги ПҚ-2460-сонли “2016-2020 йиллар даврида қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилишни чуқурлаштириш ва

ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорида 2016-2020 йилларда йирик шохли қорамоллар бош сонини 3 165 минг бошга, қўй ва эчкилар бош сонини 4 281 минг бошга ва паррандалар бош сонини 31 200 минг бошга ошириш вазифалари белгиланган. Бунинг натижасида шу йиллар оралиғида гўшт ишлаб чиқариш ҳажми (тирик вазнда) 519,0 минг, сут 4 177,0 минг, балиқ 90,0 минг, асал 13,7 минг тоннага ва тухум 4 100,0 млн. Донага ошади (3-жадвал).

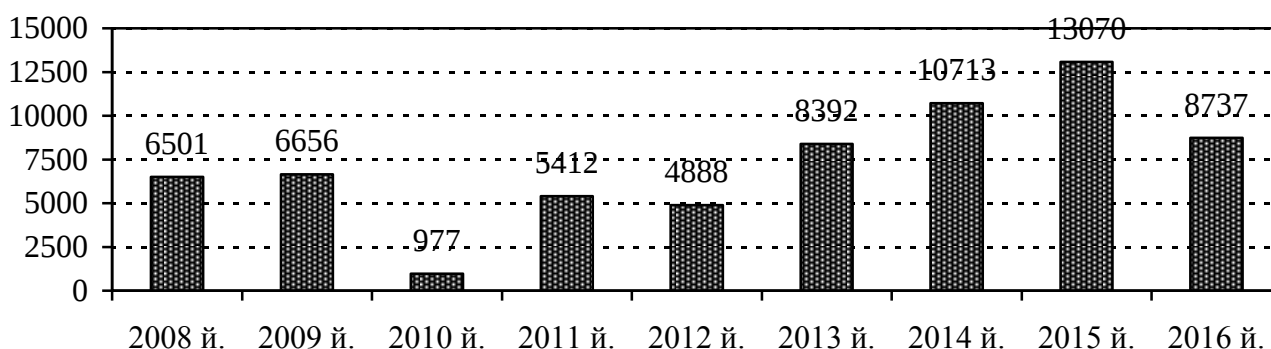
3-жадвал

Республикада 2016-2020 йилларда чорвачилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини оширишнинг прогноз кўрсаткичлари

Кўрсаткичлар	2015 й. (ҳақиқатда)	Прогноз кўрсаткичлар					2020 й. 2015 й.га нисб. ўзгариш	
		2016 й.	2017 й.	2018 й.	2019 й.	2020 й.	+, –	%да
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Чорва моллари бош сони, минг бош								
Йирик шохли қорамоллар	11 635	12 150	12 720	13 350	14 050	14 800	+ 3 165	127,2
Қўй ва эчкилар	18 906	19 600	20 380	21 240	22 170	23 187	+ 4 281	122,6
Парранда	60 800	64 600	69 500	75 500	83 000	92 000	+ 31 200	151,3
Чорвачилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш, минг тонна								
Гўшт (тирик вазнда)	1 981	2 060	2 150	2 260	2 375	2 500	+ 519	126,2
Сут	8 823	9 478	10 242	11 075	11 957	13 000	+ 4 177	147,3
Тухум, млн. дона	3 500	6 200	6 900	7 700	8 600	9 600	+ 4 100	274,3
Балиқ	60	75	90	110	130	150	+ 90	250,0
Асал	9,3	11,0	13,0	15,5	19,0	23,0	+ 13,7	247,3

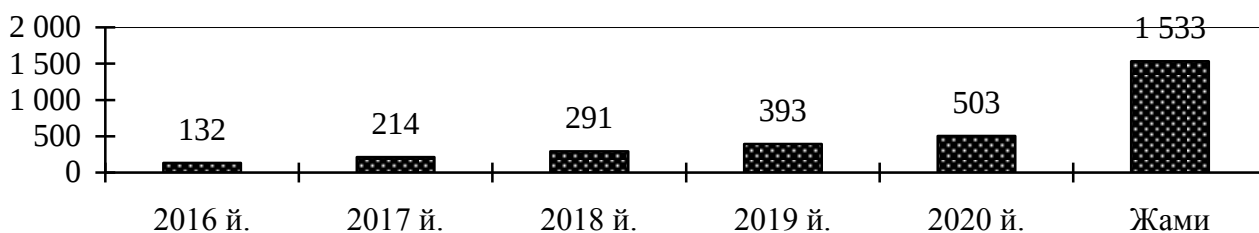
Манба: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 29 декабрдаги ПҚ-2460-сонли “2016-2020 йилларда қишлоқ хўжалигини янада ислоҳ қилиш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисидаги” қарорига иловалар асосида тузилган.

Кейинги чорвачилик тараққий этган мамлакатлардан зотдор молларни олиб келиб, урчитишни ташкил этишга жиддий эътибор берилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига қараганда, 2008-2016 йиллар мобайнида Украина, Белоруссия, Польша, Австрия, Германия, Голландия ва бошқа Европа мамлакатларидан 65346 бош маҳсулдорлиги юқори насли моллар келтирилган (4-расм).

4-расм. Республикамизга хорижий мамлакатлардан келтирилган насли қорамоллар бош сони

Чорва молларини турли касалликлардан асраш, наслини яхшилаш ва маҳсулдорлигини ошириш мақсадида республикада 2016 йилда 2616 та зооветеринария пунктлари томонидан зооветеринария хизматлари кўрсатилган ва 2465 минг бош сигир ва урғочи таналар сунъий уруғлантирилган, қорамолчилик йўналишида наслчилик тоифасидаги хўжаликлар сони 610 тага етказилган, улар томонидан 7677 бош насли моллар тайёрланиб, аҳоли ва чорвачилик фермер хўжаликларига аукционлар орқали сотилган. 2016-2020 йилларда янгидан 1533 наслчилик хўжалиklarини ташкил этиш режалаштирилган (5-расм).

5-расм. Республикада 2016-2020 йилларда қорамолчилик йўналишидаги наслчилик хўжалиklarини ташкил этишнинг прогноз кўрсаткичлари

Ҳаракат стратегияси бўйича 2017-2021 йилларда чорвачиликни янада ривожлантириш йўналишида қуйидаги вазифаларни амалга ошириш белгиланган:

- чорвачилик ва ветеринария бўйича меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштириш;

- наслчилик базасини ривожлантириш, наслчилик хўжалиklари негизда замонавий селекция-генетик марказлар ташкил қилиш ҳамда уларнинг техник ва технологик жиҳозланиш даражасини ошириш, наслчиликда илмий тадқиқот ишларини кенгайтириш;

- чорвачиликнинг озуқа базасини яратиш, озуқа экинлари етиштириладиган майдонларни кенгайтириш, озуқа ишлаб чиқаришни кўпайтириш, уларнинг уруғчилигини ташкил қилиш, чорвачиликни сифатли озуқалар, биоқўшимчалар, витаминлар, макро-микро элементлар ва бошқа озуқа бирликлари билан таъминлаш;

- ветеринария хизматларини яхшилаш ва эпизотик ҳолатнинг барқарорлигини таъминлаш, ветеринария лабораторияларини моддий-техник жиҳозлашга давлат бюджетидан 21 400,0 млн. сўм сарфлаш;

- ветеринария меъёрлари ва қоидаларини такомиллаштириш ҳамда ветеринария препаратларини ва озуқа қўшимчаларини сертификатлашни бир хил қоидаларга келтириш;

- замонавий ишлаб чиқариш технологияларини жорий қилиш орқали йирик паррандачилик корхоналарининг тўлиқ ишлаб чиқариш қувватлари билан ишлашини таъминлаш, уларни модернизация қилиш ва техник қайта жиҳозлаш;

- чорвачилик маҳсулотларини қайта ишлаш даражасини ошириш, янги турдаги тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш тизимини рағбатлантириш;

- соҳани юқори малакали кадрлар, айникса, зоотехник ва ветеринарлар билан таъминлаш, шунингдек, малакали чет эл мутахассисларини жалб қилиш.

Натижада 2020 йилга бориб 2016 йилга нисбатан, парранда бош сонини 42,4%, гўшт ишлаб чиқаришни 21,4% ва тухумни 39%га ўстириш кутилмоқда.

Ҳаракат стратегиясида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмларини ошириш, ички бозорда уларга бўлган нархлар ошишини олдини олиш мақсадида қуйидаги чора-тадбирлар белгилаб берилган:

- 2017 йилда сабзавотлар ишлаб чиқариш ҳажмини 105,7, картошкани 106,3, полизни 106,1, мевани 106,0, узумни 105,7, гўштни 105,6, сутни 108,1, тухумни 111,3, балиқни 120,0 ва асални 118,2 %га ошириш;

- 394 гектар майдонга 503 та иссиқхона хўжаликлари ва 6885 та аҳоли шахсий томорқаларидаги 176 гектар майдонда иссиқхоналар куриш;

- аҳоли томорқалари ва деҳқон хўжаликларида муқобил электроэнергия манбаларидан фойдаланадиган енгил конструкцияли иссиқхоналар, кичик паррандачилик, балиқчилик, асаларичилик хўжаликларини тузиш, бошқа юқори самарали ва юқори даромадли маҳсулотларни ишлаб чиқаришда амалий ёрдам кўрсатиш;

- шахсий томорқалардан самарали ва оқилона фойдаланиш, юқори ҳосил ва даромад олиш бўйича замонавий технология ва тажрибаларни тарғибот қилиш ҳамда тарқатиш;

- ҳўл мева ва қайта ишланган маҳсулотларни сақлаш ва экспортга жўнатиш мақсадида умумий ҳажми 132,2 минг тонналик 184 та музлаткичли омборларни ташкил қилиш ва 1,4 минг тонналик 4 та музлаткичли омборларни модернизация қилиш, музлаткичли омборларнинг умумий ҳажмини 632 минг тоннага етказиш ва 1000 та янги иш ўринларини яратиш;

- алмашлаб экиш тартибини қўллаган ҳолда, узоқ муддатга қишлоқ хўжалиги экинларини жойлаштиришни режалаштиришга ўтиш асосида тупроқ унумдорлиги ва экинлар ҳосилдорлигини ошириш, ишлаб чиқариш харажатлари ва таннархни камайтириш.

Кўп тармоқли фермер хўжаликларини ривожлантириш истиқболда қишлоқ хўжалигини барқарор ва самарали ривожлантиришнинг муҳим омилларидан биридир. Улар нафақат қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш, балки уларни чуқур қайта ишлаш, аҳолига турли ишлар ва хизматлар кўрсатиш билан ҳам шўғулланиши мақсадга мувофиқ. Бу уларнинг молиявий барқарорлиги ҳамда тўловга қобиллигини мустаҳкамлаб, рақобатбардошлигини оширишга ёрдам беради. Республикамизда кўп тармоқли фермер хўжаликларини ривожлантириш бўйича дастурлар амалга оширилмоқда. Жумладан, 2017 йилда қабул қилинган дастур кўрсаткичлари 5-жадвалда келтирилган.

Келтирилган жадвал маълумотларидан маълумки, 2017 йилда жами 23 846 фермер хўжалигида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш, турли хизматлар кўрсатиш, интенсив боғлар ва тоқзорлар яратиш, чорвачилик тармоқларини ривожлантириш бўйича умумий қиймати 1762203 млн. сўм бўлган 25 506 та лойиҳа амалга оширилади.

5-жадвал

Республикада 2017 йил учун тасдиқланган дастур бўйича кўп тармоқли фермер хўжаликларида ташкил этиладиган фаолият турлари

№	Кўп тармоқли фермер хўжаликларида ташкил этилаётган фаолият турлари	Жами фермер хўжаликлари сони	Лойиҳалар қуввати		Жами талаб этиладиган маблағ, млн. сўм	Шундан молиялаштириш манбалари		Янги ишчи ўринлар сони
			Ўлчов бирл.	миқдори		Ўз маблағи, млн. сўм	Банк кредити, млн. сўм	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Мева-сабзавотларни қайта ишлаш	268	тон.	38074	79594	29118,0	50476,0	2744
2.	Гўштни қайта ишлаш	178	тон.	14357	44726	18383,0	26343,0	1175
3.	Сутни қайта ишлаш	240	тон.	30995	52304,2	23921,2	28383,0	1889
4.	Музлаткичли омборхоналар	400	тон.	134285	154460	66826,0	87633,5	2112
5.	Иссиқхоналар	644	га	732	134315	56279	78036	4206
6.	Сервис хизматлари	8500	дона	10394	331377,8	220157	111220,8	29843
7.	Қурилиш ишлари	185	-	-	32805	16282	16523	1323
8.	Тегирмон ва шолини тозалаш	301	-	-	17726	11072	6654	923
9.	Нон ва нон маҳсулотлари, қандолатчилик	275	-	-	23820,5	13228,5	10592	1374
10.	Интенсив боғ яратиш	1761	га	6675	161848	119034	42813	13178
11.	Токзор яратиш	2253	га	6416	36143	26331	9813	11247
12.	Кўчатчилик	132	га	12	9366	9366	-	528
13.	Қорамолчилик	2792	бош	77697	385223	202984	182239	10717
14.	Қўйчилик	1189	бош	230312	92439	69833	22607	3551
15.	Эчкичилик	634	бош	127308	40755	30049	10706	1923
16.	Паррандачилик	1699	бош	4848	65721	37885	27836	5270
17.	Балиқчилик	1007	га	2973	52311	30210	22101	3424
18.	Асаларичилик	1094	оила	41926	31409	19347	12063	2533
19.	Қуёнчилик	294	бош	168465	15859	9256	6603	780
	ЖАМИ	23846	лойиҳа сони	25526	1762203	1009561	752642	98740

Манба: Ўзбекистон Фермерлари кенгаши маълумотлари асосида тузилган.

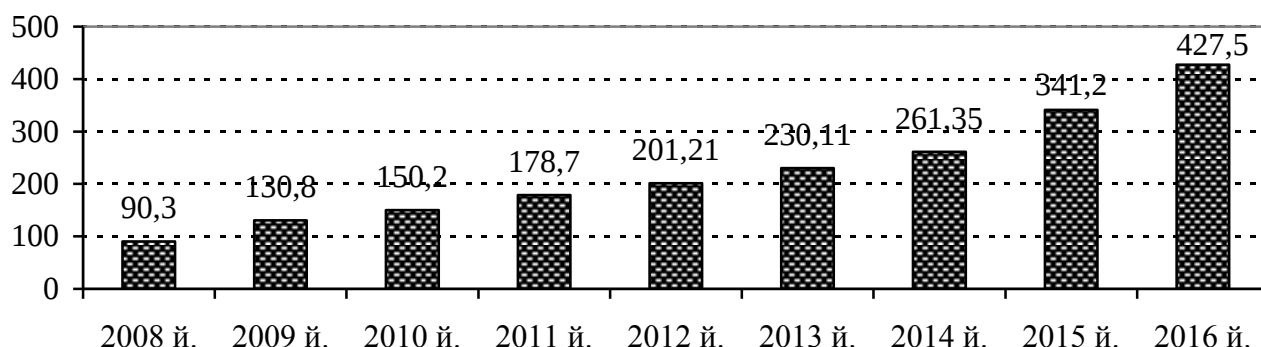
Ҳаракат стратегиясида кўп тармоқли фермер хўжаликларини ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш, уларнинг иқтисодий самарадорлиги ва молиявий барқарорлигини таъминлаш учун қуйидагиларни амалга ошириш кўзда тутилмоқда:

- кўп тармоқли фермер хўжаликларини давлат томонидан, ш.ж., имтиёзли кредитлаш билан қўллаб-қувватлаш;

- қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрлаш, қайта ишлаш, сақлаш ва сотишда фермер хўжаликлари кооперациясини ривожлантириш, қишлоқ жойларда маҳсулот ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш бўйича кичик корхона ва уларнинг бўлимларини ташкил этиш;

- қишлоқ хўжалигини молиялаштириш ҳамда ҳисоб-китоблар тизимини такомиллаштириш.

Республикада мавжуд суғориладиган экин майдонларининг 50 %га яқинини у ёки бу даражада шўрланган ерлар ташкил этади. Кейинги йилларда суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш бўйича йирик давлат дастурлари амалга оширилмоқда. Жумладан, 2008-2016 йиллар давомида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш дастурларини амалга оширишга давлат бюджетидан жами 2011,37 млрд. сўмлик маблағлар ажратилди (6-расм).

6-расм. Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш тадбирларига 2008-2016 йилларда давлат бюджетидан ажратилган маблағлар, млрд. сўмда

Натижада 2015 йилда 2007 йилга нисбатан шўрланмаган ерлар 7,6 %га, кучсиз шўрланган ерлар 0,1 %га ошиб, ўртача шўрланган ерлар 15,3 %га ва кучли шўрланган ерлар 32,7 %га қисқарди (6-жадвал).

6-жадвал

Республика бўйича 2007-2015 йилларда суғориладиган ерлар шўрланиш даражасининг ўзгариши

Ер турлари	Ўлчов бирлиги	2007 йил		2015 йил		2015 й. 2001 й.га нис. ўзгариш, (+, -)	
		майдони	% да	майдони	% да	майдонида	% да
1	2	3	4	5	6	7	8
Шўрланмаган	минг га	2 127,2	49,7	2 289,6	53,4	+ 162,4	+ 3,7
Кучсиз шўрланган	минг га	2154,7	50,3	2 000,0	46,6	- 154,7	- 3,7
Ўртача шўрланган	минг га	1325,1	30,9	1 324,6	30,9	- 0,5	-
Кучли шўрланган	минг га	672,9	15,7	569,9	13,3	- 103,0	- 2,4
Жами	минг га	156,7	3,7	105,5	2,4	- 51,2	- 1,3

Манба: Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

Ҳаракат стратегиясида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини янада яхшилаш, ирригация ва мелиорация объектларини ривожлантириш, уларнинг хавфсиз ва барқарор ишлашини таъминлаш, сув ресурсларидан оқилона ва тежамли фойдаланишга эришиш учун қуйидагиларни амалга ошириш кўзда тутилган:

- 734,9 км магистрал, туманлараро, хўжаликлараро коллекторларни, 348,3 км ёпиқ-ётиқ дренаж тизимларини, 6 дона мелиоратив насос станцияларини, 79 дона мелиоратив тик кудуқларни, 131 дона мелиоратив объектлардаги гидротехник иншоотларни қуриш ва реконструкция қилиш;

-14537,2 км очик коллекторларни, 1330,5 км ёпиқ-ётик дренаж тармоқларини, 15 дона мелиоратив насос станцияларини, 791 дона мелиоратив тик қудуқларни, 2277 дона мелиоратив объектлардаги гидротехник иншоотларини таъмирлаш ва тиклаш;

-500 км каналларни, 74 км суғориш лоток тизимини, 106 дона гидротехник иншоотларни, 10 км босимли сув қувурларини, сифими 625 млн. метр кубга тенг бўлган сув омборларини қуриш ва реконструкция қилиш ҳамда 0,5 км қирғоқбўйи минтақасини химоялаш;

-142 дона мелиоратив техника ва жиҳозларни сув хўжалигида ихтисослашган пудрат ташкилотларига лизинг орқали етказиш;

-“2013-2017 йиллар давомида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш Давлат дастури” доирасида амалга оширилган ишларнинг самарадорлигини танқидий ўрганиш асосида “2018-2022 йилларда суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш Давлат дастури” лойиҳасини ишлаб чиқиш.

Бу ишларга жами 905 000,0 млн. сўм, ш.ж. 457 273,0 млн. сўм давлат бюджети маблағларини сарфлаш белгиланган. Натижада 270,5 минг гектар суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини барқарор сақлаш, 276,2 минг гектар суғориладиган ерларни сув билан кафолатли таъминлашга эришилади.

Кейинги йилларда республикамизнинг бир қатор ҳудудларида экинларни суғоришнинг янги технологиялари синовдан ўтмоқда ва қўллашга тавсия этилмоқда. Ўзбекистон Республикасининг “2013-2017 йиллар даврида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш Давлат дастури”га мувофиқ 2013-2017 йилларда жами 104 600 гектар майдонда суғоришнинг замонавий усуллари жорий этиш кўзда тутилган. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига қараганда республикамизда 2011-2015 йилларда жами 47356,0 гектарда томчилатиб суғориш, 19214,0 гектарда эгатга полиэтилен плёнка тўшаб суғориш, 18418,0 гектарда кўчма эгилувчан қувурлар орқали суғориш технологиялари жорий этилган (7-расм).

7-расм. Республикада 2011-2015 йилларда суғоришнинг замонавий усуллари жорий этилган экин майдонлари, гектарда

Ҳаракатлар стратегияси бўйича суғоришнинг илғор технологияларини жорий этиш ишлари тизимли равишда давом эттирилади ва бу глобал сув танқислиги шароитида экинларни сув билан таъминлашга замин яратади.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш асосида ярим тайёр ва тайёр озиқ-овқат ҳамда қадоклаш маҳсулотларини ишлаб чиқариш бўйича энг замонавий юқори технологик асбоб-ускуналар билан жиҳозланган янги қайта ишлаш корхоналарини қуриш, мавжудларини реконструкция ва модернизация қилиш республикамизни ривожлантиришнинг Ҳаракатлар стратегиясида белгилаб берилган устувор йўналишларидан бири саналади. Келгуси “5 йилда биз мева-сабзавот маҳсулотларини қайта ишлаш ҳажмини 1,8 баробар ошириб, бугунги 17 фоиздан 30 фоизга кўпайтиришни вазифа қилиб қўймоқдамиз” [3, 10 б.].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 5 мартдаги “2016-2020 йилларда мева сабзавот ва гўшт-сут маҳсулотларининг хомашё базасини янада ривожлантириш, уларни қайта ишлашни чуқурлаштириш, озиқ-овқат товарлари ишлаб чиқариш ва экспорт қилишни кўпайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2505-сонли қарорига асосан қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш бўйича янги корхоналар қуриш, амалдагиларни реконструкция ва модернизация қилиш бўйича умумий қиймати 595 886,3 минг АҚШ доллари эквивалентига тенг жами 180 та инвестиция лойиҳаларни амалга ошириш кўзда тутилган (7-жадвал).

7-жадвал

2016-2020 йилларда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш бўйича янги корхоналар қуриш, амалдагиларини реконструкция ва модернизация қилиш бўйича инвестиция лойиҳаларининг қиймати

Ташаббусчи ва лойиҳаларнинг номи	Лойиҳалар умумий қиймати	ш. ж. молиялаштириш манбалари бўйича:		
		ўз маблағлари	банк кредитлари	хорижий инвестиция ва кредитлар
1	2	3	4	5
Жами (180 лойиҳа)	595 886,3	242 916,7	189 461,6	163 508,0
ш. ж.				
Янги қурилиш (141 лойиҳа)	463 267,3	169 714,7	144 324,6	149 228,0
Реконструкция ва модернизация (39 лойиҳа)	132 619,0	73 202,0	45 137,0	14 280,0

Манба: “Ўзбекозиқовқатхолдинг” ХК маълумотлари асосида тузилган.

Мазкур қарорга мувофиқ, 2016-2020 йилларда мева-сабзавотларни қайта ишлаш бўйича қуввати 99 100 тоннага тенг 138 та, гўшт маҳсулотларини қайта ишлаш бўйича қуввати 16 500 тоннага тенг 46 та, сут маҳсулотларини қайта ишлаш бўйича қуввати 34 850 тоннага тенг 79 та ва бошқа озиқ-овқат маҳсулотларини қайта ишлаш бўйича қуввати 26 840 тоннага тенг 153 та янги корхоналарни ишга тушириш кўзда тутилган.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш бўйича тизимли тадбирларни амалга оширилиши натижасида 2020 йилга келиб 2016 йилга

нисбатан мева-сабзавот консервалари ҳажмини 79,4 %, мева шарбатларини 80,5 %, куруқ меваларни 73,1 %, гўшт ва гўшт маҳсулотларини 59,5 %, колбаса маҳсулотларини 68,8 %, сут ва сут маҳсулотларини 56,6 %, сариёғни 51,4 %, ўсимлик ёғини 57,2 %, шакарни 24,0 %га, пишлоқни 2,5, балиқ маҳсулотларини 3,4 ва музлатилган балиқни 2,8 мартага ошириш имконини беради.

Ҳаракат стратегиясида 2017 йилда қишлоқ хўжалигини ривожлантириш учун халқаро молия институтларининг умумий қиймати 337,8 млн. АҚШ доллариға тенг маблағларни қуйидаги йўналишлар бўйича ўзлаштириш кўзда тутилган:

- “Осиё тараққиёт банки”нинг 150,0 млн. АҚШ доллари маблағини “Қишлоқ хўжалигини ишлаб чиқаришини модернизация қилиш” лойиҳасига;

- “Халқаро тараққиёт ва тикланиш банки”нинг 150,0 млн. АҚШ долл. маблағини “Чорвачилик секторини ривожлантириш” лойиҳасига;

- “Халқаро қишлоқ хўжалиги тараққиёти жамғармаси”нинг 23,8 млн. АҚШ доллари маблағини “Қашқадарё ва Жиззах вилоятларида сут маҳсулотларини ишлаб чиқаришни кенгайтириш ва қайта ишлашни ривожлантириш” лойиҳасига ва бошқалар.

Хулоса қилиб айтганда, қишлоқ хўжалигини жадал ривожлантириш ва модернизациялаш бўйича “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси”да белгиланган чора-тадбирлар аграр тармоқни барқарор суръатлар билан ривожлантириш, мамлакат озиқ-овқат хавфсизлигини мустаҳкамлаш, экспорт салоҳиятини юксалтириш ҳамда халқимиз турмуш сифати ва моддий фаровонлигини оширишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. Ўзбекистон Республикасининг Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. www.press-service.uz.

2. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалиқ қондаси бўлиши керак. Мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги мавзусидаги маърузаси. www.press-service.uz.

3. Мирзиёев Ш.М. Демократик ислохотларни изчил давом эттириш, халқимиз учун тинч ва осойишта, муносиб ҳаёт даражасини яратиш - барқарор тараққиёт кафолатидир. Тадбиркорлар ва ишбилармонлар ҳаракати - Ўзбекистон Либерал-демократик партиясининг VIII съездидаги маърузаси. www.uzlidep.uz.

4. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг расмий веб-сайти www.agro.uz. маълумотлари.